

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ŞAHSİYETLER (Araştırma Makalesi)

Ahmed Emin OSMANOĞLU (*)

Hüseyin CANTEMÜR (**)

Öz

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan şahsiyetleri; Türk-İslam menşeli olup olmadıklarına, taraflı ele alınıp alınmadıklarına, meslekî alanlarına ve cinsiyet durumlarına göre incelemektir. Araştırma nitel araştırma modeline dayalı doküman inceleme tekniğine göre yapılandırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Türkiye’de 2017’de 5.-7. sınıflarda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarıdır. Araştırmanın veri toplama yöntemi doküman incelemesidir. Araştırmanın verileri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Çözümleme yaparken içerik analizi tekniklerinden olan frekans ve kategorisel analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada, ders kitaplarında yer alan şahsiyetlere karşı çoğunlukla nötr-yanıt ve kısmen pozitif-yanlı bir yaklaşım sergilendiği, negatif-yanlı yaklaşımın hiç bulunmadığı, Türk-İslam kökenli şahsiyetlere farklı kökenli şahsiyetlere göre daha çok yer verildiği, Türk-İslam şahsiyetleri ile diğer kökenli şahsiyetlere yaklaşımda taraflı olmak bağlamında bir farklılık bulunmadığı, ders kitaplarında geçen şahsiyetlerin yaklaşık onda birinin kadın olduğu, meslekî alan bakımından sırasıyla en fazla devlet adamlığına, düşünür, ilim ve bilim insanlarına, sanatçı ve tüccarlara yer verildiği, düşünürler, ilim ve bilim insanları bağlamında Türk-İslam şahsiyetlerinin diğerlerine göre daha yoğun yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitabı, İçerik Analizi, Sosyal Bilgiler, Türk-İslam, Şahsiyetler.

*) Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
(e-posta: ahmed_osmanoglu@yahoo.com) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9212-1437>

**) Sosyolog, (e-posta: cntmrhsyn@gmail.com) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3524-860X>

Persons in Social Studies Textbooks

Abstract

This study aims to examine the persons narrated in the social studies textbooks in terms of their Turkish-Islamic origin, whether the approach to them is biased or not, their professional fields and gender. The research was conducted with the document analysis technique based on the qualitative research model. The research group consisted of 5th-7th grade social studies textbooks used in Turkey in 2017. The data collection method of the research is document review. The content analysis method was used for data analysis. Of content analysis techniques, frequency, categorical analysis methods were used. According to the findings of the study and it was found that mostly neutral and partially positive-biased approach is adopted towards influential people included in the textbooks and no negative-biased approach is adopted, Turkish-Islamic persons are given more place in the textbooks compared to people of other origins, there is no difference in the approaches towards Turkish-Islamic persons and people of different origins, about one-tenth of persons included in the textbooks are female, the most common professions of the persons are statesmen, thinkers, scholars and scientists, artists and merchants, respectively, Turkish-Islamic persons are more intensely included in terms of science and thinkers.

Keywords: Content Analysis, Social studies, Textbook, Turkish-Islam, Persons.

1. Giriş

Eğitim-öğretim sürecinde materyaller, öğretme işinin niteliğini oluşturan bileşenlerin önemli bir ögesidir. Bu ögeler içerisinde ders kitapları en önde gelir (Yaman, 2019). Ders kitapları, ulusal müfredatta yer alan temel amaç ve hedeflere ulaşmak ve müfredatta yer alan kazanımları, kavramları, değer ve becerileri öğrencilere ulaştırmak amacı ile okullarda kullanılan temel eğitim materyalidir (Doğan ve Torun, 2018). Ders kitabı belli bir derste kullanılmak amacıyla, belli bir sınıf düzeyindeki öğrencilere yönelik olarak yazılan, içeriği o dersin öğretim programına uygun olan, yetkili kurumca incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynaktır (Gülersoy, 2013). Ders kitapları öğretmen ve öğrencilere ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru biçimde sunarak yardımcı olmayı amaçlar (Duman ve Çakmak, 2004). Bu anlamda ders kitapları, öğretim programının içeriğini oluşturur (Küçükahmet, 2004). “Bir başka deyişle, öğretmenlerin neleri öğreteceğini belirleyerek dersin akışını etkiler. Ders kitabı dünyanın çoğu ülkesinde de eğitimin ayrılmaz bir parçası olmuştur” (Oruç ve Yavuz, 2013, s.399). Çocukların bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerilerinin gelişmesinde katkısı en yüksek materyallerden birisidir (Kılıç, 2005). Okul programlarının üstlenmiş olduğu toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme işlevlerini yerine getirmek bakımından büyük önem taşır (Tertemiz ve Kayabaşı, 2001). Ulus-devlet modelinin sosyal ve politik söylemlerinin ana taşıyıcısıdır. Zaman ve mekânla ilgili referans noktalarının ve kamusal belleğin oluşturulmasında, toplumsal değişimin ihtiyaç duyduğu “yeni insan”ın üretilmesinde temel referans noktalarını oluştururlar (Kancı, 2008).

Eğitim, hemen her siyasal iktidarın egemen ideolojisini ya da ideolojilerini yeniden üretmede kullandığı temel araçlardan biridir. Siyasal iktidarlar kendi çıkarlarına uygun olan bilgi ve değerleri eğitim kurumu içinde tanımlayarak egemenliklerini sürekli kılmaya çalışırlar. Bu yüzden eğitim ve iktidar ayrılmaz ikili terimdir. Eğitsel açıdan siyasal iktidarların etkisinin en somut biçimde görüldüğü alanlardan biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları, her siyasal iktidarın meşru ve savunulur gördüğü resmî bir ideoloji ve ona uygun resmî tarihin çerçevesine uygun olan bilgi ve değerlerin aktarıldığı ve yeniden üretildiği eğitsel araçlardır. Her ulus devlet, benimsediği dünya görüşünü ya da ideolojisini ders kitaplarında açıkça tanımlamaya çalışır (İnal, 2008). Esas olarak ders kitapları şeklinde kapsüllenmiş okul bilgisi, karakterleri bakımından ideolojik ve politiktir. Ders kitapları, belirli türden kültürel eserler olarak, belirli dünya görüşlerinin çoğaltılmasını sağlar. Bu nedenle, tartışmalı bir bilgi üretimi alanıdır. Ders kitabı içerikleri üzerindeki güç ve tahakküme dayalı mücadeleler devam etmektedir (Wangdu, 2020).

Ders kitapları, sınıf bağlamında belirli ideolojik ve kültürel seçimleri teşvik eden çeşitli türleri içerir (Shardakova ve Pavlenko, 2004). Bireysel ve toplumsal şuur ve idrakin oluşturulmasında mühim bir fonksiyonu olması yanında özel bir kitle olan öğrenciler/çocuklar için yazılması bu materyali önemli kılar. (Kabapınar, 2009). Ders kitapları ayrıca, açık bir şekilde öğretilmeyen ancak genellikle metinlerde gömülü olan kültürel normların ve baskın güç yapılarının aktarılması yoluyla öğrenilen gizli müfredata sahiptir. Bu durum özellikle tarih ve vatandaşlık gibi kimlik şekillendirici ders kitapları için geçerlidir. Ders kitaplarındaki bu gömülü sosyal normlar genellikle devletin iyi vatandaşlık tanımına yönelik beklentilerini yansıtır (Martin ve Eisner'den aktaran Chu, 2017). Bu nedenle ders kitapları bireysel araştırmacıların da küresel çapta sürekli ilgi odağı olmuştur. Örneğin, Wangdu (2020) çalışmasında, Tibet mülteci okulları ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Kitaplardaki sömürgecilik, güç ve ideoloji konularını tartışmış, sürgünde ulusal bir kimlik oluşturma projesini ve Sosyal Bilgiler öğretiminin bu konudaki rolünü tartışmıştır. Ona göre okulda verilen bilginin doğası toplumun mevcut güç ilişkilerini temsil etmektedir. Gholami, Dehghani ve Behroozi (2018) ders kitaplarının, özellikle Sosyal Bilgiler ders kitabının, çocuklara temel vatandaşlık kavramları sağlayıp sağlamadığını, sınıf farklılıkları, yoksulluk, fuhuş, madde bağımlılığı, ideolojik çatışmalar, sağlık, çelişkiler, yanlış anlamalar, yabancılaşma, amaçsızlık, sosyal sapma ve bozukluk gibi sosyal olgular ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ilişkisini araştırmıştır. Akkaymak (2015), 1980-2009 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yayımlanan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında neoliberal ideolojinin ne ölçüde temsil edildiğini ve ders kitaplarının içeriğinin öğrencileri neoliberalizm çerçevesinde düşünmeye yönlendirme potansiyelini incelemiştir. Bu şekilde ders kitaplarında yer alan örtük veya açık mesajları inceleyen yerli ve yabancı pek çok çalışma bulunmaktadır. Türk ders kitapları üzerinde bu çalışmaların benzeri olan, fen ve sosyal alan ders kitaplarında yer alan şahsiyet incelemeleri mevcuttur. Şahsiyetler ve bu şahsiyetlere giydirilen tanımlamalar yeni nesillere rol model olacak tercihleri işaret etmektedir. Akalın (2019), 4.-7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, Müslüman Türk Bilim şahsiyetlerine yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun öğrencilerde diğer uluslara göre

geri kalmışlık, aşağılık kompleksine yol açabileceği, onların taklidine sebep olup, ulusal değerlerde aşınma olabileceği gibi olumsuzluklara sebebiyet vereceğini işaret etmiştir. Karakuş ve Çoksever (2019), Türkçe, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında yer alan kadın kahraman şahsiyetlerin öğrencilere hangi değerler bakımından rol model olabileceğini incelemiştir. Kalın (2018), 2005 ve 2018 yılları arasında basılan Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitaplarında bilim dünyasına katkı sağlayan Türk-İslam bilginlerine genelleme yapılmadan az sayıda yer verildiğini, bu bilginlerin dönem, çalışma alanı, ortaya koyduğu ürün gibi herhangi bir kategori yapılmadan tanıtılmaya çalışıldığını saptamıştır. Topçu ve Karatekin (2017), 4.-7. sınıflar Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilim adamlarına nasıl ve ne kadar yer verildiğini ortaya çıkarmayı amaçlamışlar ve 16 ders kitabı üzerinde çalışmışlardır. Araştırmalarında adı geçen bilim adamlarından çoğunun batı medeniyetine mensup olduklarını, Türk-İslam medeniyetine mensup olanların genelde sosyal bilimler alanında çalışma yapmış olanlardan seçildiğini, bilim dünyasına son derece önemli katkılarda bulunmuş birçok Türk-İslam bilgininden hiç bahsedilmediği sonuçlarına ulaşmışlardır. Köseoğlu ve Durukan (2017), çalışmalarında ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında bilim insanlarının çalışmalarına ve hayatlarından kesitlere yer verilme durumunu tespit etmişlerdir. Bilim insanlarının çalışmalarından ve hayat hikâyelerinden kesitlere bazı ünitelerde yer verilirken bazı ünitelerde yer verilmediği, erkek bilim insanlarının çalışmalarından ve hayat hikâyelerinden örnekler yer alırken, kadın bilim insanlarına ait örneklerin bulunmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. İdin ve Yalaki (2016), ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında Türk-İslam bilim insanlarına yer verilme durumunu belirlemişlerdir. Araştırmada daha çok Batılı bilim insanlarına yer verildiği, Türk-İslam bilim insanlarına ise çok az yer verildiği ve bilime yapmış oldukları katkılardan yeterince bahsedilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Laçın Şimşek (2011a), 4.-8. sınıflar Fen ve Teknoloji dersi öğretim programlarında ve ders kitaplarında Türk-İslam bilginlerine yeterince vurgu yapılmadığını, bilime katkılarında yeterince değinilmediğini tespit etmiştir. Bir başka çalışmasında ise (2011b) aynı veri kaynakları üzerinde bilim insanlarını cinsiyetleri üzerinden incelemiş ve 78 bilim insanının sadece 2 tanesinin kadın olduğunu tespit etmiştir. Deniz (2011), 2010 MEB yayımları 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarihi şahsiyetlerden daha çok yansız olarak bahsedildiğini, daha çok devlet adamlarına yer verildiğini, ilim ve bilim ile ilgilenen şahsiyetlerin devlet adamlarından sonra geldiğini, en son sanatkârlara ve seyyahlara yer verildiğini belirlemiştir. Literatürde görüldüğü üzere Fen ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yapılan çalışmalar tarihî şahsiyetler ile bilim insanları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise literatürden farklı olarak ders kitaplarında geçen istisnasız bütün şahsiyetler belirlenen kategoriler bağlamında incelenmiştir. Bu kategoriler yöntem kısmında sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı 5. 6. ve 7. sınıflarda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin Türk-İslam menşeli olup olmadıklarını, tarafı ele alınıp alınmadıklarını, meslekî alanlarını ve cinsiyet durumlarını belirlemektir.

1.2. Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri

Araştırmanın temel problemi: Sosyal Bilgiler ders kitaplarında şahsiyetlere yer verilme durumu nedir? Bu bağlamda araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Ders kitaplarında yer alan şahsiyetler kimlerdir?
  - a. Bu şahsiyetlerin Türk-İslam menşeli olup olmama durumları nasıldır?
  - b. Bu şahsiyetlerin cinsiyet durumları nasıldır?
  - c. Ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin meslekî alan durumları nedir?
2. Bu şahsiyetlerin, pozitif, nötr veya negatif yanlı (lehte-aleyhte-yansız) olma bağlamında, niteliksel ele alınışları nasıldır?

2. Yöntem

Bu kısımda araştırmanın desenine, veri kaynağına, veri toplama ve analiz yöntemlerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel araştırma modeline dayalı doküman incelemesi yöntemiyle yapılandırılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular ile ilgili bilgi içeren yazılı malzemelerin analizini içerir. Nitel araştırmalarda yalnız başına bir veri toplama yöntemi olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Doküman inceleme resmî ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir yöntemdir. Bu yöntem veri toplamada zenginliği sağlar (Ekiz, 2003). Doküman; yazılı, görsel, fiziksel materyallerle ilgili bir kavramdır. Devlet arşivleri, günlük, mektup, nutuk, fotoğraf albümü, takvim, otobiyografi gibi veya kişisel oluşturulmuş malzemelerdir (Merriam, 1998). Nitel araştırma sürecinde, araştırmacı, dokümanlar üzerinde bütüncül bir araştırma tablosu ortaya koyup, sözcük analizleri yapabilir, araştırmayı kendi ortamında düzenleyebilir (Creswell, 1998). Bununla birlikte doküman incelemesi, bir çalışmada hem yöntem hem teknik olarak da kullanılabilir (Özkan, 2019).

2.2. Çalışma Grubu

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin durumlarını ve ele alış biçimlerini belirleme maksadıyla yapılan bu araştırmanın çalışma grubunu, tipik durum örneklemesine uygun olarak seçilen, 2017'de beş yıllığına kullanılmak üzere basılmış ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Tipik durum örnekleme yeni bir durumun belirlenmesinde kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Seçilen ders kitapları yeni çıkan, son basılan ders kitaplarıdır. Bu kitaplarda yapılan çalışma yeni durumu ortaya koyacaktır. Çalışma 2018'de başladığında, eldeki son kitaplar 2017'de basılmış olan kitaplardır. Kitaplar Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) kurumsal sitesi olan Eğitim Bilişim

Ağı'ndan temin edilmiştir. Burada yer alan kitaplar, 5. ve 7. sınıflar için MEB ve 6. sınıf için Sevgi Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Ağda bir başka yayınevini bastığı kitap bulunmamaktadır. Ders kitapları MEB'in kararıyla 2017-2022 yılları arasında ders kitabı olarak kullanılmak üzere onaylanmıştır. Bu bakımdan kitaplar güncelliğini korumaya devam etmektedirler.

2.3. Verilerin Toplanması

Veriler doküman inceleme tekniğine uygun olarak toplanmıştır. Ders kitaplarında, İstiklal marşı, içindekiler kısmı, ders kitabı organizasyon şeması, sözlük, kaynakçalar ve kronoloji kısımları hariç, birinci üniteden itibaren kitapta yer alan bütün metinler ve görseller çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Ders kitabı metni baştan sona okunmuştur. Ders kitabının ön okumasında metin için kayıt biriminin kelime, bağlam biriminin cümle olmasına karar verilmiştir. Kayıt biriminin kelime olmasının sebebi; şahsiyetler çalışıldığından isimlerin taranması gerekliliğidir. Bağlam biriminin cümle olmasının sebebi; şahsiyetler ile ilgili yaklaşımın nasıl olduğunun anlaşılması için cümledeki anlamın yeterli olmasıdır. Esas okuma esnasında karşılaşılan her şahsiyet adı kod sistemi altına kaydedilerek kod listesi oluşturulmuştur. Bununla birlikte her bir kodun cümle bağlamına göre niteliksel kodlaması; pozitif yanlı, negatif yanlı, nötr (yansız) olma durumu, kayıt altına alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, her türlü sözel, resimsel, sembolik ve iletişim verilerinden çıkarımlar elde etmeyi vaat eden araştırma yöntemlerinin bir kaynağı haline gelmiştir. Bugün her türlü metin işlemede kullanılmaktadır (Krippendorff, 2018). İçerik analizi; kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Berg ve Lune, 2011/2015). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu maksatla ders kitabındaki cümleler kavramlarla kodlanmış, kavramlar arasındaki ilişkilere göre kategoriler oluşturulmuştur. İçerik analizi tekniklerinden olan frekans ve kategorisel analiz teknikleri kullanılmıştır. Frekans analizinde; sayılabilecek nitelikteki birimler, örneğin kelimeler alınır ve analiz göstergeleri frekans türünde ifade edilir. Kategorisel analiz; belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi ve bu birimlerin belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder. Kategorisel veya tematik analiz üzerinde frekans analizi yapılabilir (Bilgin, 2006). Bu bağlamda, çalışmada her bir kodun cümle bağlamına göre niteliksel kodlaması da-, pozitif yanlı, negatif yanlı, ve yansız (nötr) olma durumu,- kayıt altına alınmıştır.

İçerik analizinin temelinde kategorileştirme ve sıklık belirleme vardır (Demirci ve Köseli, 2009). Nicel tespitler içerik analizi yapılması için gereklidir. Literatürde içerik

analizi tanımlamaların çoğunluğu içerik analizini sıklık ve sayısal belirlemelerle eşdeğer tutar. Bu nedenle içerik analizleri birbirine yardımcı olacak nicel ve nitel çalışmaları içermelidir. Nicel metotların sadece mekanik ve sayısal, nitel metotların sadece derinliğine yorumlayıcı olduklarını düşünmek yanlıştır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005). İçerik analizi nicel ve nitel göstergelerden hareketle çıkarımlara ulaşmayı amaçlamaktadır (Gökçe, 2006). Alan yazındaki bu açıklamalardan hareketle bu çalışmada da kod listeleri veya kategorilerin aldığı ağırlıksız puanlar frekans (f) ve yüzde (%) olarak gösterilmiştir. Bu nicel ifadeler hem cevapları, hem de başka zamanda yapılacak diğer örneklem grupları arasında karşılaştırma yapma imkânı oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Kodlama tamamlandıktan sonra kodlamalar birbirleri ile ilişkilerine göre kategorilendirilmiştir. Çünkü yapılacak analizin temel yapısı kategorilerdir (Gökçe, 2006).

2.4.1. Araştırmanın Güvenirliği

İçerik analizinde güvenilirlik, kodlama yapan kişilerin metinleri aynı biçimde anlayıp anlamadığına bağlıdır. Kodlamaya katılan kişilerin sayısı arttıkça ve aralarındaki anlayış birliği zayıfladıkça güvenilirlik düşer (İnal, 2004). Bu çalışma iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak yapılmıştır. Kodlamanın içsel tutarlılığı; Güvenirlik katsayısı= Görüş Birliği ÷ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 formülüyle hesaplanmıştır. Araştırmacılar arasındaki kodlama güvenirliliğine ait değer %80'den daha yüksek olması yeterlidir (Miles ve Huberman'dan akt. Baltacı, 2017). Bu çalışma için kodlama %92 olup güvenilirlik yüksektir. Araştırmacılar bir araya gelerek uyuşma sağlanamayan kodlamaları tespit etmişler, üzerinde tartışmış ve uzlaşa sonucuna göre yeniden kodlama yaparak bulguları oluşturmuşlardır. Uyuşmazlıklar sadece şahsiyetler hakkında, cümledeki pozitif yanlılık veya yansız (nötr) olma durumlarına ilişkin oluşmuştur. Görüşmeler sonucunda uzlaşılabilen bir kodlama kalmamıştır. Kodlamalar esnasında fark edilen her tutarsız kodlamada veya kodlamayla ilgili karar değişikliğinde kodlama işlemi iptal edilerek başa dönmüştür. Kodlama tarzında tutarlılık sağlandıktan bir hafta sonra tekrar kodlama yapılmıştır. İki kodlama arasında bir farklılık görülmemiştir.

2.4.2. Araştırmanın Geçerliliği

Gökçe (2006) ders kitaplarındaki içerik analizinde kategorilerin tanımlarından başka geçerliliği ölçme aracı bulunmadığını belirtmektedir. Kategorilerin tanımları herkesle paylaşılabilecek nitelikte olduğu ve böylece araştırma ölçeğinin gerçekte ölçmek istediği şeyi ölçtüğü kanaati olursa, araştırmanın geçerliliği sağlanmış olur. Araştırmadaki kategori tanımları şöyledir:

Şahsiyet: Her insan bir şahsiyeti temsil eder. Tarihî ve çağdaş şahsiyetlerin tamamı, bu kapsamdadır.

Türk-İslam Şahsiyeti: Türk ırkından veya İslam inancından veya hem Türk hem Müslüman olan şahsiyeti temsil eder.

Cinsiyet: Kadın veya erkek cinsinden olma durumunu temsil eder.

Meslekî alan: Şahsiyetin sahibi olduğu çalışma veya meşguliyet alanını işaret eder. Bir kişinin farklı uğraş alanları olabilir. Bu durumda ders kitabının bu kişiyi hangi yönüyle daha çok ortaya çıkardığına dikkat edilmiştir.

Düşünür, İlim ve Bilim İnsanları: Bilim modern dönem, ilim ise modern dönem öncesi bilme faaliyetidir. Bilginin kaynağına yönelik farklılıklara işaret eder. Bir mutasavvıf da bu kategoridedir. Tablo 2 bu kategorinin kapsamına işaret eder.

Devlet adamı: Devlet yönetiminde söz sahibi şahsiyetleri temsil eder.

Sanatkâr: Bir işi ustalıklı yapan, el ile yaptığı işi kendine meslek edinen kimse. Oyunular, bestekârlar, ozanlar, ressamalar vb.

Tüccar: Ticaretle uğraşan şahsiyetleri temsil eder.

Alkan (1989) içerik analizinin içerik geçerliğinin iki kriteri olduğunu belirtmektedir: İlki kategorilerin ölçme açısından uygunluğudur. Bu araştırmada bu geçerlik sonuçlarının geçerli ve tutarlı olması ile değerlendirilmiştir. Diğer kriter ise örnekleme alınan metinlerin ve görsellerin konunun işlenmesi için yeterli kapsam ve boyutları içermesi ile ilgilidir. Bu çalışmada ders kitabı metinlerinin ve görsellerinin tamamı incelenmiştir. Bu da geçerliğin sağlandığını göstermektedir.

2.4.3. Araştırmada Gözetilen Etik İlkeler

Bu çalışmanın araştırmacıları, incelenen kitapları önce birbirinden bağımsız olarak kodlamışlar, daha sonra bir araya gelerek birlikte değerlendirmiş ve uzlaşma oluşturmuşlardır. Doküman inceleme ve analiz sistemi ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırma verilerinin güvenilirliği için araştırmacılar arasında güvenilirlik ölçümü yapılarak yansızlık sağlanmıştır. Araştırmacılar çalışmanın tüm aşamalarından eşit derecede sorumludurlar.

3. Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Sosyal Bilgiler kitaplarında yer alan şahsiyetler ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın 1. Problemine İlişkin Bulgular: Şahsiyetlerin Menşe ve Cinsiyet Durumları

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan şahsiyetler belirlenmiş, Türk-İslam menşeli olup olmamalarına, cinsiyetlerine ve kitaplarda geçtikleri cümlelerde niteliksel olarak, -pozitif yanlı-negatif yanlı-yansız (nötr), ele alınışlarına göre bulgulanmıştır. Sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Şahsiyetlerin Niteliksel Durumlarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Şahsiyetler	f	%	Pztf F	Pztf %	Ngt f	Ntr f	Ntr %	Tplm %
1. M. Kemal Atatürk	153	18,4	34	22,2	-	119	77,8	100
2. Fatih Sultan Mehmet	27	3,2	5	18,5	-	22	81,5	100
3. Gazneli Mahmut	19	2,3	8	42,1	-	11	57,9	100
4. Orhan Bey	18	2,2	4	22,2	-	14	77,8	100
5. İbni Sina	17	2	6	35,3	-	11	64,7	100
6. Osman Bey	16	1,9	8	50,0	-	8	50,0	100
7. Alparslan	15	1,8	6	40,0	-	9	60,0	100
8. Mehmet Akif Ersoy	15	1,8	3	20,0	-	12	80,0	100
9. Kaşgarlı Mahmut	15	1,8	-	-	-	15	100	100
10. Melikşah	12	1,4	3	25,0	-	9	75,0	100
11. Hazret-i Muhammed	12	1,4	3	25,0	-	9	75,0	100
12. Nazım Özer	12	1,4	-	-	-	12	100	100
13. Bilge Kağan	11	1,32	2	18,2	-	9	81,8	100
14. Süleyman Şah	11	1,32	8	72,7	-	3	27,3	100
15. M. Celaleddin Rumi	11	1,32	2	18,2	-	9	81,8	100
16. Tuğrul Bey	10	1,2	3	30,0	-	7	70,0	100
17. Alaaddin Keykubad	10	1,2	1	10,0	-	9	90,0	100
18. <i>Serenay Çınar</i>	10	1,2	-	-	-	10	100	100
19. Oğuz Kağan	8	1	-	-	-	8	100	100
20. Nizamülmülk	8	1	2	25,0	-	6	75,0	100
21. <i>Ümmiye Koçak</i>	8	1	1	12,5	-	7	87,5	100
22. Nuri Demirağ	7	0,8	2	28,6	-	5	71,4	100
23. 2.Abdulhamit Han	6	0,7	1	16,7	-	5	83,3	100
24. Harezmi	6	0,7	2	33,3	-	4	66,7	100
25. Biruni	6	0,7	2	33,3	-	4	66,7	100
26. Halil İnalçık	6	0,7	4	66,7	-	2	33,3	100
27. <i>Tomur Atakök</i>	6	0,7	-	-	-	6	100	100
28. Mustafa Can Kifteci	6	0,7	-	-	-	6	100	100
29. Hammurabi	5	0,6	2	40,0	-	3	60	100
30. Kanuni Sultan Süleyman	5	0,6	2	40,0	-	3	60,0	100
31. 1.Kılıç Arslan	5	0,6	1	20,0	-	4	80,0	100
32. Abdülmecit Han	5	0,6	2	40,0	-	3	60,0	100
33. Mithat Paşa	5	0,6	2	40,0	-	3	60,0	100

34.	Yusuf Has Hacip	5	0,6	-	-	-	5	100	100
35.	Prof. Dr. Selçuk	5	0,6	-	-	-	5	100,	100
36.	Ali Kuşçu	5	0,6	1	20,0	-	4	80	100
37.	Ömer Beşe	5	0,6	-	-	-	5	100	100
38.	Kınacı Ebubekir Efendi	5	0,6	-	-	-	5	100	100
39.	Barbaros Hayreddin	5	0,6	4	80,0	-	1	20,0	100
40.	Mete Han	4	0,5	1	25,0	-	3	75,0	100
41.	Emir Mahmut Bey	4	0,5	-	-	-	4	100	100
42.	Cem Şahin	4	0,5	-	-	-	4	100	100
43.	Enver Paşa	4	0,5	-	-	-	4	100	100
44.	Barış Akarca	4	0,5	-	-	-	4	100	100
45.	Süleyman Ağa	4	0,5	2	50,0	-	2	50,0	100
46.	Piri Reis	4	0,5	2	50,0	-	2	50,0	100
47.	Uluğ Bey	4	0,5	-	-	-	4	100	100
48.	1. Ahmet Han	3	0,4	-	-	-	3	100	100
49.	3. Ahmet Han	3	0,4	-	-	-	3	100	100
50.	2. Mahmut Han	3	0,4	-	-	-	3	100	100
51.	Hazret-i Osman	3	0,4	1	33,3	-	2	66,7	100
52.	Halide Edip	3	0,4	-	-	-	3	100	100
53.	Gözde Durmuş	3	0,4	2	66,7	-	1	33,3	100
54.	Gazi Yaşargil	3	0,4	3	100,	-	-	-	100
55.	Aziz Sancar	3	0,4	1	33,3	-	2	66,7	100
56.	Prof Dr. Kalaycıoğlu	3	0,4	-	-	-	3	100	100
57.	Mehmet Türker	3	0,4	1	33,3	-	2	66,7	100
58.	Hakkı Kaya	3	0,4	2	66,7	-	1	33,3	100
59.	İbni Haldun	3	0,4	-	-	-	3	100	100
60.	Evliya Çelebi	3	0,4	-	-	-	3	100	100
61.	Ahi Evran	3	0,4	-	-	-	3	100	100
62.	Ekrem Akurgal	3	0,4	1	33,3	-	2	66,7	100
63.	Reşat İzbirak	3	0,4	2	66,7	-	1	33,3	100
64.	Bumin Kağan	2	0,24	-	-	-	2	100	100
65.	Mukan Kağan	2	0,24	-	-	-	2	100	100
66.	Sultan Mesut	2	0,24	-	-	-	2	100	100
67.	Çağrı Bey	2	0,24	-	-	-	2	100	100
68.	Karamanoğlu Mehmet Bey	2	0,24	-	-	-	2	100	100

69.	1.Murat Han	2	0,24	-	-	-	2	100	100
70.	Yavuz Sultan Selim	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
71.	5.Mehmet Reşat Han	2	0,24	-	-	-	2	100	100
72.	Hazret-i Ebubekir	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
73.	Süleyman Paşa	2	0,24	-	-	-	2	100	100
74.	Mehmet Sait	2	0,24	1	50	-	1	50,0	100
75.	Yunus Nadi	2	0,24	-	0,0	-	2	100	100
76.	İbrahim Müteferrika	2	0,24	-	-	-	2	100	100
77.	Farabi	2	0,24	-	-	-	2	100	100
78.	Prof. Dr. Çayırıcı	2	0,24	-	-	-	2	100	100
79.	Şeyh Edebalı	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
80.	Aydınolu Ömer Bey	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
81.	Taküyyiddin	2	0,24	2	100	-	-	-	100
82.	Hakan Gürsu	2	0,24	2	100	-	-	0,0	100
83.	Sabiha Gökçen	2	0,24	-	-	-	2	100	100
84.	Mimar Sinan	2	0,24	-	-	-	2	100	100
85.	Pertev Naili Boratav	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
86.	Nurbanu Valide Sul.	2	0,24	-	-	-	2	100	100
87.	2.Ahmet Han	1	0,12	-	-	-	1	100	100
88.	Kutluk Kağan	1	0,12	-	-	-	1	100	100
89.	Hazret-i Muaviye	1	0,12	-	-	-	1	100	100
90.	Sultan 2. Mesut	1	0,12	-	-	-	1	100	100
91.	2. Sultan Selim	1	0,12	-	-	-	1	100	100
92.	Danişment Ahmet G.	1	0,12	-	-	-	1	100	100
93.	Mama Hatun	1	0,12	-	-	-	1	100	100
94.	Hazret-i Ömer	1	0,12	-	-	-	1	100	100
95.	Hazret-i Ali	1	0,12	-	-	-	1	100	100
96.	Ebu Muslim	1	0,12	-	-	-	1	100	100
97.	Haydar Aliyev	1	0,12	-	-	-	1	100	100
98.	Saparmurat	1	0,12	-	-	-	1	100	100
99.	Hatı Çırpan	1	0,12	-	-	-	1	100	100
100.	Huriye Öniz	1	0,12	-	-	-	1	100	100
101.	Benal Arıman	1	0,12	-	-	-	1	100	100
102.	Esmâ Nayman	1	0,12	-	-	-	1	100	100
103.	Hatice Özgener	1	0,12	-	-	-	1	100	100

104. <i>Fatma Memik</i>	1	0,12	-	-	-	1	100	100
105. <i>Seniha Hızal</i>	1	0,12	-	-	-	1	100	100
106. Ferruh Gürgür	1	0,12	-	-	-	1	100	100
107. Mehmet Yıldırım	1	0,12	-	-	-	1	100	100
108. Saltuk Bey	1	0,12	-	-	-	1	100	100
109. Artuk Bey	1	0,12	-	-	-	1	100	100
110. Mengücek Bey	1	0,12	-	-	-	1	100	100
111. 28 Çelebi Mehmet	1	0,12	1	100	-	-	-	100
112. Hüseyin Ağa	1	0,12	-	-	-	1	100	100
113. Mustafa Reşit Paşa	1	0,12	-	-	-	1	100	100
114. Hasan Paşa	1	0,12	-	-	-	1	100	100
115. Serdar Tuncer	1	0,12	-	-	-	1	100	100
116. Arif Nihat Asya	1	0,12	-	-	-	1	100	100
117. Yunus Emre	1	0,12	-	-	-	1	100	100
118. Üstün Dökmen	1	0,12	-	-	-	1	100	100
119. Mutasım	1	0,12	-	-	-	1	100	100
120. Hacı Bektaş-ı Veli	1	0,12	-	-	-	1	100	100
121. Fuat Sezgin	1	0,12	-	-	-	1	100	100
122. Etuğrul Gazi	1	0,12	-	-	-	1	100	100
123. Yüzbaşı Hakkı Bey	1	0,12	-	-	-	1	100	100
124. İbn-i Batuta	1	0,12	-	-	-	1	100	100
125. Zemarkhos	1	0,12	-	-	-	1	100	100
126. Bülent Şenel	1	0,12	-	-	-	1	100	100
127. Galip Demirağ	1	0,12	-	-	-	1	100	100
128. Osman Hamdi Bey	1	0,12	1	100	-	-	-	100
129. Mahzuni Şerif	1	0,12	-	-	-	1	100	100
130. Mimar Hayreddin	1	0,12	-	-	-	1	100	100
131. Aşık Veysel	1	0,12	-	-	-	1	100	100
132. Selehattin Reşit Alan	1	0,12	-	-	-	1	100	100
133. Levnî	1	0,12	-	-	-	1	100	100
134. <i>Gevher Nesibe</i>	1	0,12	-	-	-	1	100	100
135. <i>Kutlu Türkan</i>	1	0,12	-	-	-	1	100	100
136. <i>Turan Melek</i>	1	0,12	-	-	-	1	100	100
Ara Toplam	692	83,2	154	22,3	-	538	77,7	100
137. Galileo	13	1,6	1	7,7	-	12	92,3	100

138. Giordano Bruno	12	1,4	2	16,7	-	10	83,3	100
139. Leonardo da Vinci	12	1,4	6	50,0	-	6	50,0	100
140. Midas	11	1,32	1	9,1	-	10	90,9	100
141. Kristof Kolomb	10	1,2	-	-	-	10	100	100
142. Edison	8	1	2	25,0	-	6	75,0	100
143. Newton	6	0,7	3	50,0	-	3	50,0	100
144. Kopernik	4	0,5	4	100	-	-	-	100
145. James Watt	4	0,5	1	25,0	-	3	75,0	100
146. Ferdinand	3	0,4	-	-	-	3	100	100
147. <i>Madam Curie</i>	3	0,4	1	33,3	-	2	66,7	100
148. Tales	3	0,4	-	-	-	3	100	100
149. Louis Pasteur	3	0,4	-	-	-	3	100	100
150. Krezus	2	0,24	-	-	-	2	100	100
151. Yeh-lü Ch'u Ts'ai	2	0,24	-	-	-	2	100	100
152. Perikles	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
153. Woodrow Wilson	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
154. Jean Jacques Rousseau	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
155. Cervantes	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
156. Hipokrat	2	0,24	-	-	-	2	100	100
157. Martin Luther	2	0,24	-	-	-	2	100	100
158. Herodot	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
159. Vanmour	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
160. Marco Polo	2	0,24	-	-	-	2	100	100
161. Michelangelo	2	0,24	-	-	-	2	100	100
162. Mozart	2	0,24	1	50,0	-	1	50,0	100
163. Victor Hugo	1	0,12	-	-	-	1	100	100
164. Homeros	1	0,12	-	-	-	1	100	100
165. Jonathan Swift	1	0,12	-	-	-	1	100	100
166. Montaigne	1	0,12	-	-	-	1	100	100
167. Shakespear	1	0,12	-	-	-	1	100	100
168. Voltaire	1	0,12	-	-	-	1	100	100
169. Albert Einstein	1	0,12	-	-	-	1	100	100
170. Peter Abelard	1	0,12	-	-	-	1	100	100
171. Diojen	1	0,12	-	-	-	1	100	100
172. Descartes	1	0,12	1	100	-	-	100	100

173. Platon	1	0,12	-	-	-	1	100	100
174. Aristo	1	0,12	-	-	-	1	100	100
175. John Kay	1	0,12	-	-	-	1	100	100
176. Hekataitos	1	0,12	-	-	-	1	100	100
177. Jean-Marc-Cote	1	0,12	-	-	-	1	100	100
178. Nang Yen Te	1	0,12	-	-	-	1	100	100
179. Martellus	1	0,12	-	-	-	1	100	100
180. Americo Vespucci	1	0,12	-	-	-	1	100	100
181. Pisagor	1	0,12	-	-	-	1	100	100
182. Beethoven	1	0,12	-	-	-	1	100	100
183. Petrus Gyllius	1	0,12	-	-	-	1	100	100
184. James Hargreaves	1	0,12	-	-	-	1	100	100
Ara Toplam	140	16,8	29	20,7	-	111	79,3	100
Genel Toplam	832	100	183	22,0	-	649	78,0	100

*Kalın ve italik yazılar kadın şahsiyetleri belirtir.

Tablo 1'e göre ders kitaplarında 184 şahsiyet belirlenmiştir. İsmi en fazla geçen şahsiyetlerden ilk beşi 153 kez (%18,4) ile Mustafa Kemal Atatürk, 27 kez ile (%3,2) Fatih Sultan Mehmet, 19 kez (%2,3) ile Gazneli Mahmud, 18 kez (%2,2) ile Orhan Bey ve 17 kez (%2) ile İbn-i Sina'dır.

Tablodaki sırlamaya göre şahsiyetlerin 1-136. sıralar arasında bulunanları Türk-İslam, 137-184. sıralar arasında bulunan 48'i Türk-İslam mensubiyeti olmayan diğer şahsiyetlerdir. Türk-İslam şahsiyetleri ile ilgili 692 (%83,2), diğerleri ile 140 (%16,8) kodlama yapılmıştır. Tabloda kalın ve italik olarak yazılmış olan isimler kadın şahsiyetlere aittir. Şahsiyetlerin 19'u (%10,3) kadındır. Kadınların sadece 1'i hariç tamamı Türk-İslam kökenlidir. Ayrıca, bu isimlerin 66'sı düşünür, ilim ve bilim insanıdır. Bunların 38'i (%57,6) Türk-İslam kökenli şahsiyet ve 28'i (%42,4) diğer kökenli şahsiyetlerdir. Türk-İslam menşeli düşünür, ilim ve bilim şahsiyetlerinin kodlama yoğunluğu 155 (%60,1) iken diğerlerinin yoğunluğu 103 (%39,9)'tür.

3.2. Araştırmanın 1. Problemine İlişkin Bulgular: Şahsiyetlerin Meslekî Alan Durumları

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin meslekî alanları tespit edilmiştir. Bulgular Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2. Şahsiyetlerin Meslekî Alanlarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Kategori	Kod Listesi	f	%
Düşünür, İlim ve Bilim İnsanı	Doktor	33	4,0
	Gökbilimci /Astronom	32	3,8
	Bilim İnsanı	31	3,7
	Mucit	25	3,0
	Din Bilgini	17	2,0
	Tarihçi	13	1,6
	Kaşif	11	1,3
	Filozof	8	1,0
	Harita Bilimci	5	0,6
	Matematikçi	5	0,6
	Arkeolog	4	0,5
	Mimar	3	0,4
	Coğrafyacı	3	0,4
	Kimyager	3	0,4
	Mühendis	1	0,1
Dil ve Edebiyatçı	64	7,7	
Ara Toplam	258	31,0	
Sanatkâr	Ressam	21	2,5
	Oyuncu	8	1,0
	Bestekâr	3	0,4
	Heykeltıraş	2	0,2
	Halk Ozanı	2	0,2
	Minyatür Sanatçısı	1	0,1
Ara Toplam	37	4,4	
Tüccar	Esnaf	22	2,6
	İş Adamı	10	1,2
	Ara Toplam	32	3,8
Diğer	Devlet Adamı	465	55,9
	Öğrenci	20	2,4
	Asker/Kumandan	9	1,1
	Gezgin	6	0,7
	Pilot	3	0,4
	Çevirmen	1	0,1
	Marangoz	1	0,1
Ara Toplam	505	60,7	
Toplam		832	100

Tablo 2'ye göre toplam 832 kodlama yapılmıştır. Kodlamalardan Düşünür, İlim ve Bilim İnsanı; Sanatkâr, Tüccar ve diğer kategorileri oluşmuştur. Bu kategorilerin %31'i Düşünür, İlim ve Bilim İnsanı, %4,4'ü Sanatkâr, %3,8'i Tüccar ve %60,7'si Diğer kategorileridir. Kodlar içerisinde en yoğun kodlama 465 kez (%55,9) ile devlet adamlığına aittir. Kitapta yer alan şahsiyetler içinde en fazla devlet adamlarına yer verilmiştir. Şahsiyetlerin meslekî alanları ile ilgili kodlama cümlelerinden seçilen örnekler sunulmuştur. "Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu barışçı devlet adamı Atatürk, sınırlarımız dışındaki Türklerle manevi köprülerin her zaman var olmasına büyük önem vermiştir." (Karakaya ve diğerleri, 2017, s.129). "Gözde Durmuş (1985-) lisede okurken genetiğe ilgi duymaya başladı." (Evirgen ve diğerleri, 2017, s.108). "Anadolu'yu vatan olarak benimsemesinde önemli rol oynayan önemli şahsiyetlerden bazılarının resimlerini görüyorsunuz: Mevlana Celaleddin Rumi...XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'nin de yer aldığı Osmanlı elçilik heyeti Viyana'ya doğru yola çıktı...Atölyesi sanatseverlerin uğrak yeri hâline gelen Vanmour'un çalışmaları Osmanlı sanatçıları da etkiledi." (Ünal ve diğerleri, 2017, s.55, 82, 85).

Yukarıdaki cümlelerde yer alan şahsiyetlerin meslekî alanları ile ilgili bilgi edinmek mümkün olmuştur. Atatürk'ün devlet adamı, Gözde Durmuş'un bilim insanı, Mevlana'nın din bilgini, Evliya Çelebi'nin gezgin, Vanmour'un sanatçı olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Araştırmanın 2. Problemine İlişkin Bulgular: Şahsiyetlerin Niteliksel Ele Alınış Durumları

Ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin niteliksel ele alınışı durumları yanlılık açısından, pozitif yanlı-negatif yanlı-yansız (nötr), incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulduğundan burada tekrar tablo yapılmamıştır. Buna göre Türk-İslam şahsiyetlerinin %22,3'ü pozitif, %77,7'si nötr kodlanmışken; diğerlerinin %20,7'si pozitif, %79,3'ü nötr kodlanmıştır. Her iki kategorinin de niteliksel kodlama oranları birbirine çok yakındır. Şahsiyetler 832 kez kodlanmıştır. Kodlamaların 183'ü (%22) pozitif, 649'u (%78) nötrdür. Negatif yanlı olarak ele alınan bir şahsiyet bulunmamaktadır. Şahsiyetlerin tekrar etme yoğunluğu ortalaması 4,5'tir. Bu ortalamanın üzerinde yer alan 46 isim bulunmaktadır. Bu isimlerin 38'i tarihî şahsiyet olup 30'u Türk-İslam tarihine ait şahsiyetlerdir.

Kodlamalarla ilgili seçilen bazı nötr -yansız- nitelikli cümle örnekleri sunulmuştur: "Türkiye'nin 10 bin km'lik demiryolu ağının 1250 km'lik bölümünün inşasını gerçekleştirmiş ve Nuri Demirağ'a bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk tarafından "Demirağ" soyadı verilmiştir." (Evirgen, Özkan, Öztürk ve Özdural, 2017, s.131). "Osmanlı minyatür sanatı, Fatih Sultan Mehmet zamanında başlamıştır. Azerbaycan halkının millî lideri Haydar Aliyev de diyor ki "Türkiye ve Azerbaycan bir millet iki devlettir." (Karakaya, Midilli ve Güven, 2017, s. 88, 129). "Ertuğrul Gazi'nin ölümüyle oğullarından Osman Bey Kayıların başına geçti. (1281)" (Ünal, Özdemir, Ünal, Evirgen, Dağ ve Kutay, 2017, s.62).

Yukarıdaki cümleler yansız (nötr) nitelikli cümlelerdir. Bu cümlelerde söz konusu şahsiyetler için övücü, yüceltici bir yaklaşım saptanmamış olup yansız ifadeler kullanılmıştır.

Kodlamalarla ilgili seçilen bazı pozitif nitelikli cümle örnekleri sunulmuştur: “Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk diyor ki, “Azerbaycan’ın sevinci Türkiye’nin sevincidir.” (Karakaya ve diğerleri, 2017, s.66). “Yiğitlik ve cesareti ile kardeşleri arasında öne çıkan Osman’ı, benden sonra Kayıların başına geçmeye uygun başlıca aday olarak görüyorum... Selçuklu sarayının gül bahçesi olan müzenin avlusundaki güller Mevlânâ’nın sevgi dolu dünyasını konuklara hissettiriyor.” (Ünal ve diğerleri, 2017, s.62, 79).

Yukarıdaki cümleler pozitif nitelikli cümlelerdir. Bu cümlelerin pozitif nitelikli olarak kodlanmasının sebebi söz konusu şahsiyetler için övücü, yüceltici bir yaklaşım sergilenmesidir.

Kodlamalarda söz konusu olan sadece Türk-İslam şahsiyetlerine ilişkin her ders kitabından seçilen örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

Ümmiye Koçak, köy kadınlarının yaşadıklarını tüm dünyaya göstermek için 2001 yılında “Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu”nu kurdu... Bu eserlerden beni en çok etkileyen Mimar Sinan’ın yaptığı Süleymaniye Camisi’dir... İlk Türkçe sözlük olan Kaşgarlı Mahmud’un Divân-i Lügati’t--Türk adlı eserinde cepte taşınan ipekli ya da pamuklu bez parçası karşılığında “ulatu” ve “savluk” sözcükleri geçiyordu...Doktor Cem Şahin, internette hastalık tedavi yönteminin araştırılıp uygulanmaya çalışılmasının son derece yanlış olduğunu söyledi (Evirgen ve diğerleri, 2017, s.16, 47, 59, 95).

Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, dünyanın sayılı arkeologlarından. Prof. Dr. Âfet inan, ülkemizin en önemli tarihçilerindendir... Atatürk, Avrupa’da çeşitli baskılarla karşılaşan çok sayıdaki bilim insanını ülkemize davet etmiştir... Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Türkiye’nin önde gelen folklor ve halk edebiyatı araştırmacılarından... Oğuz Kağan Destanı, Asya Hunlarının (Büyük Hun Devleti) büyük hükümdarı Mete Han’ın hayatıyla özdeşleştirilerek oluşturulmuştur / Karakaya ve diğerleri, 2017, s.24, 25, 56).

Yunus Nadi, Halide Edip ile istasyondaki mola sırasında aralarında geçen konuşmayı şöyle anlatır... Bingöl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürü Mehmet Yıldırım, 26 Ekim’de merkeze bağlı Çevrîmpınar köyünde bir sığırın şüpheli ölümü üzerine inceleme başlatıldığını bildirdi... Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alp Arslan Anadolu’daki Türklerin güvenliğini sağlamak, burayı kalıcı bir Türk yurdu yapmak için ordusunu topladı... Erzincan’da Saltuklu hükümdarlarından Mama Hatun Külliyesi içinde kervansaray, hamam, mescit ve türbe bulunmaktadır... XIX. yüzyılda Osmanlı padişahı II. Mahmut bozulmaya başlayan divan teşkilatını kaldırarak yerine nazırlıkları (bakanlıkları) kurdu.” (Ünal ve diğerleri, 2017, s. 29, 49, 55, 57,147).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Türk-İslam olan şahsiyetlerin ele alınışında olumsuzluk bulunmadığı gibi pozitif anlatımların varlığı da görülmektedir.

Kodlamalarda söz konusu olan Türk-İslam olmayan şahsiyetlere ilişkin her ders kitabından seçilen örnek cümleler aşağıda sunulmuştur: “Filozof Tales İyonya’da doğmuş

büyümüş... Tıp biliminin kurucusu Hipokrat... Bilgelik için tek anahtar devamlı soru sormaktır. Şüphe ederek bir araştırmaya başlarız. Araştırmakla da doğruya ulaşırsınız. Peter Abelard. Bu Newton'un bilime katkılarından yalnızca birisiymiş. Edison yaşamımızdaki birçok teknolojik aletin mucididir" (Evirgen ve diğerleri, 2017, s.43, 106, 107, 108). "Döneminde felsefede Diojen (Diyojen), matematikte Pisagor, tıpta Hipokrat, tarihte Heredot gibi bilim insanları yetişmiştir." (Karakaya ve diğerleri, 2017, s.51). "Beethoven (Beytofin), Mozart gibi müzisyenler eserlerinde Türk müziği nağmelerine yer verdiler... Vanmour (Vanmur) da bu sanatçılardan biridir... Rönesans Döneminin en önemli temsilcilerinden biri Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinsi)'dir...Marko Polo'nun eserini okuyanlardan biri de Kristof Kolomb idi." (Ünal ve diğerleri, 2017, s.82, 85, 109, 124).

Yukarıdaki örnekler, Türk-İslam kökenli olmayan şahsiyetlerden bahsedilirken Türk-İslam kökenli şahsiyetlerden daha farklı bir anlatıma tabi tutulmadıklarını göstermektedirler.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ders kitaplarında şahsiyetlere çoğunlukla nötr-yansız ve kısmen pozitif-yanlı bir yaklaşım sergilenmiştir. Negatif-yanlı yaklaşım hiç bulunmamaktadır. Araştırmanın bu sonucu Deniz (2011)'in sonucu ile uyumludur. Deniz ders kitaplarında şahsiyetlerden daha çok yansız olarak bahsedildiğini belirtmiştir. Bu çalışmada 184 şahsiyet belirlenmiştir. Şahsiyetlerin büyük çoğunluğu Türk-İslam kökenli, az bir kısmı ise diğer kökenlidir.

Şahsiyetler içerisinde ismi en fazla tekrar eden şahsiyet Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu durum öncelikle Sosyal Bilgiler Öğretim programının 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun (MEB [Millî Eğitim Bakanlığı, 1973, s.2342]) 2.maddesine uygunluğu ile açıklanabilir. Nitekim bu madde Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı vatandaşların yetiştirilmesine vurgu yapmaktadır. Kitaplarda Atatürk'e en yakın isim Fatih Sultan Mehmet'tir. İki şahsiyet arasında yaklaşık 5 kat yoğunluk farkı bulunmaktadır. Bu durum Atatürk'ün çağdaş Türkiye'nin kurucu kadrosunun lideri olmasıyla ve her iki devlet adamının da kendi dönemi devletleri içerisinde kurucu vasfına sahip en meşhur isimlerden olmaları ile açıklanabilir. Bu isimlerden sonra Çin'den Amerika'ya, İrlanda'dan ve Rusya'dan Arabistan'a, tarihten günümüze uzanan çok geniş bir yelpazede şahsiyetler yer almaktadır.

Ders kitaplarında meslekî alan bakımından en fazla devlet adamlığına yer verilmiştir. Bundan sonra kitaplarda yoğunluk, sırasıyla; düşünür, ilim ve bilim insanları, sanatçı ve tüccarlara aittir. Araştırmanın bu sonuçları Deniz (2011)'in sonuçları ile uyumludur. Deniz incelediği Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha çok devlet adamlarına yer verildiğini, ilim ve bilim adamlarının devlet adamlarından daha az kodlandığını belirtmiştir. Bu durum bir kaç şekilde açıklanabilir. Öncelikle geleneksel Türk-İslam kültüründe ve tarihinde Devlet'in kutsal bir yeri vardır. Bu durum ders kitaplarına yansımıştır. İnal (2008)'in ders kitaplarını resmî bir ideoloji ve ona uygun resmî tarihin çerçevesine uygun olan bilgi ve değerlerin aktarıldığı ve yeniden üretildiği eğitsel araçlar olarak tanımlaması

bu açıklamayı kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, tarihsel konulara yer verilirken daha çok büyük adamlar üzerinden anlatımlar yapılmaktadır. Böylece çocukların zihninde devlet ve büyük adam imajı örtük olarak oluşturulmaktadır. Bu durum Chu (2017)'nin tespitleriyle uyumludur. Chu ders kitaplarında açık bir şekilde öğretilmeyen ancak genellikle metinlerde gömülü olan kültürel normların ve baskın güç yapılarının örtük olarak aktarıldığını belirtir.

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğu ve düşünürlerin ve bilim insanlarının bu süreçte ihtiyaç duyulan örnek şahsiyetler olduğunu düşündüğümüzde, kitapların ilim, bilim ve felsefe dünyasından şahsiyetlere birinci değil de ikinci derecede yer vermesi açıklanması gereken bir problemi oluşturmaktadır. Bu durum ders kitabı yazarlarının, Devletin zarurî bir kurum olduğunu kabul eden bir bakış açısına sahip olmalarıyla açıklanabilir. Bu durum Wangdu (2020)'nin okulda verilen bilginin toplumun mevcut güç ilişkilerini temsil etmesi ifadesi ile de uyumludur. Önce devlet kodlamasının, ardından düşünür, ilim ve bilim insanları, daha sonra sanat ve ticaret kategorisinin gelmesi şöyle izah edilebilir: Ders kitabı, Devleti ayakta kalması gereken ve sarsılmaz bir egemenliğe sahip olması gereken kurum olarak görmektedir. Hâkimiyet ve iktidar ilim, bilim ve felsefenin üreteceği veriler ve araçlar ile sağlanabilir. Bu durumda ilim, bilim ve felsefenin söz konusu sıralamada önce gelmesi beklenirdi. Ancak böyle olmamıştır. Bu beklenti yerine getirildiğinde bu alanın ülkemizdeki bağımsızlığının başka bir göstergesi daha olacaktır. Üçüncü sıralamada yer alan sanat insanın zihinsel ve yorum gücünü meydana çıkartan, duyularını ve pratik kabiliyetini geliştiren bir alandır. Bu bakımdan sanat düşünce, ilim ve bilim dünyasıyla yakından ilgilidir. Bunların gelişebilmesi için ise iktisadî bir güç gerekir. Bu güç vergiler aracılığı ile sağlanır. Verginin alınabilmesi ticarî faaliyetlerin güçlü ve canlı kalmasıyla olur. Bunun için tüccar sınıfı önemlidir. Dolayısıyla araştırma sonucunda ortaya çıkan kodların ve kategorilerin sıralanışı, bu kurgunun hâkim söylem tarafından da kabul edildiğini gösterir.

Türk-İslam kökenli düşünür, ilim ve bilim insanlarının sayısı diğerlerinden daha çoktur. Araştırmanın bu sonucu Akalın (2019), Kalın (2018), Topçu ve Karatekin (2017) ve İdin ve Yalaki (2016)'nin sonuçlarıyla örtüşmemektedir. İlk üç çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, son çalışmada ise Fen Bilimleri ders kitaplarında Türk-İslam bilim insanlarına yeterince yer verilmediği belirtilmiştir. Bu çalışmada ise Türk-İslam düşünür, ilim ve bilim şahsiyetlerine diğer şahsiyetlere göre daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum çalışılan konu ya da problemin dolayısıyla incelenen veri kaynaklarının farklılıklarından oluşabilir. Nitekim Akalın (2019) ders kitaplarında sadece Bilim, Teknoloji ve Toplum ünitelerinde geçen Türk-İslam bilginlerini, Kalın (2018) sadece 7. sınıf kitaplarında yer alan Türk-İslam bilginlerini incelemiştir. Topçu ve Karatekin (2017) ise bilim adamı kategorisi tanımının farklı olduğu anlaşılmaktadır. Kategorilerin farklılığı içerik analizinde farklı sonuçlara ulaşılmasına sebep olur. Bu çalışmada çağdaş veya tarihî din bilginleri ve düşünürler de düşünür, ilim ve bilim insanları kategorisine katılmıştır. İdin ve Yalaki (2016) ise fen bilgisi kitaplarını analiz etmiştir.

Bu çalışmada Türk-İslam şahsiyetleri ile diğerlerinin pozitif-yanlı veya nötr-yansız kodlama oranları birbirine çok yakındır. Negatif bakış açısıyla nitelendirilen bir şahsiyet bulunmamaktadır. Türk-İslam kökenli şahsiyetler ile diğer şahsiyetler yaklaşık olarak aynı üslup ile ele alınmıştır. Ders kitaplarında geçen şahsiyetlerin yaklaşık onda biri kadındır. Kadınların biri hariç hepsi Türk-İslam kökenli kadınlardır. Ancak sonuçta erkek şahsiyetler ile kadın şahsiyetler arasında niceliksel olarak belirgin bir fark bulunmaktadır. Araştırmanın bu sonucu Laçin Şimşek (2011b)'in sonucuyla benzeşmektedir. Laçin Şimşek, incelediği Fen ve Teknoloji dersi kitaplarında kadın bilim insanlarına neredeyse hiç yer verilmediğini saptamıştır.

Bu çalışmanın önerisi ders kitaplarında yer alan şahsiyetlerin her zaman titizlikle belirlenmesi, Türk-İslam şahsiyetlerine, dünya bilim ve kültürüne sağladıkları katkılarına, faaliyetlerine sıklıkla yer verilerek kendine ve kültürüne özgüven duyan, başka medeniyetler karşısında aşağılık kompleksine düşmeyen, kendi değerlerine vakıf nesillerin yetiştirilmesi için şevkle ve gayretle çalışılmasıdır. Bu meyanda benzeri içerik analizi çalışmalarının ilerleyen dönemlerde yapılarak ve ders kitaplarındaki değişimlerin yönünün takip edilmesi önemlidir. Yukarıda tartışması yapılan literatürde ders kitaplarında kullanılması zaruri birçok Türk-İslam şahsiyetine genişçe yer verilmiştir.

Kaynakça

- Akalın, C. (2019). 2017-2018 Eğitim öğretim yılında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Müslüman Türk bilim insanlarının yeri. *Uluslar Arası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 2(2), 227-237.
- Akkaymak, G. (2015). Neoliberal ideology in primary school social studies textbooks in Turkey. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 12(3), 282-308.
- Alkan, T. (1989). *Siyasal bilinç ve toplumsal değişim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. İstanbul: Sakarya Kitabevi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. H. Aydın). Konya: Eğitim Kitabevi. (Eserin orijinali 2011'de yayımlandı).
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Chu, Y. (2017). Twenty years of social studies textbook content analysis: still “decidedly disappointing”? *The Social Studies*, 108(6), 229-241.
- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*, Thousand Oaks, CA: Sage Pub.
- Demirci, S. ve Köseli, M. (2014). İkincil veri ve içerik analizi. K. Böke (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa, s. 319-364'teki bölüm.

- Deniz, Ç. (2011). *İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarihi şahsiyetlere yaklaşım tarzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125.
- Duman, T. ve Çakmak, M. (2004). Ders kitaplarının nitelikleri. Küçükahmet, L. (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel, s.17-33'teki bölüm.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk S. ve Özdural, Z. (2017). *Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitabı 5*. Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- Gholami, H., Dehghani, Y. ve Behroozi, M. (2018). Analysis of social studies textbook of elementary school sixth grade for national citizen applicability. *International Journal of Philosophy and Social-Psychological Sciences*, 4(2), 16.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi, kuramsal ve pratik bilgiler*. İstanbul: Siyasal Kitabevi. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf adresinden 25.04.2019'da alınmıştır.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi, *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- İdin, Ş. ve Yalaki, Y. (2016). Türkiye'deki ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer verilen Türk-İslam bilim insanlarının incelenmesi, *Yaşadıkça Eğitim*, 30(2), 37-52.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar: Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve ideoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Kabapınar, Y. (2009). Yeni öğrenme anlayışının ışığında Sosyal Bilgiler ders kitapları. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA, s.367-401'deki bölüm.
- Kalın, U. Ö. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk-İslam bilginleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(26), 330-346.
- Kancı, T. (2011). 1920'lerden bugüne ilkokul ders kitapları. *Amargi*, 2, 65-68.
- Karakaya, F. M., Midilli, A., Güven, M. N. (2017). *İlköğretim Sosyal Bilgiler ders kitabı 6*. Ankara: Sevgi yayınları.
- Karakuş, N. ve Çoksever, P. (2019). Değerler eğitiminde rol model olarak kadınlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 10(20), 46-62.
- Kılıç, D. (2005). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ö. Demirel, K. Kiroğlu (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Öğreti, s.37-53'teki bölüm.
- Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. Fourth Edition. Thousand Oaks, CA: Sage

- Köseoğlu, E. ve Durukan, Ü. G. (2017). Fen bilimleri ders kitaplarında yer alan bilim insanları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 321-344.
- Küçükahmet, L. (2004). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel, s.2-18'deki bölüm.
- Laçın Şimşek, C. (2011a). Fen ve Teknoloji dersi öğretim programı ve ders kitaplarında Türk-İslam bilginlerine yer verilme durumu. *Türk Fen Eğitim Dergisi*, 8(4), 154-168.
- Laçın Şimşek, C. (2011b). Women scientist in science and technology textbooks in Turkey. *Journal of Baltic Science Education*, 10(4), 277-284.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1973). *Milli Eğitim Temel Kanunu*, 12(14574), 2342.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education. revised and expanded form case study research in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Oruç, N. ve Yavuz, B. (2013). Yabancı dil öğretiminde ders kitabı seçimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 398-407.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Shardakova, M. ve Pavlenko, A. (2004). Identity options in Russian textbooks. *Journal of Language, Identity, and Education*, 3(1), 25-46.
- Tertemiz, N. ve Kayabaşı, E. (2001). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel yayınları, s.1-30'daki bölüm.
- Topçu, E. ve Karatekin, K. (2017). Sosyal bilgiler ders kitaplarında bilim adamları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6).
- Ünal, F., Özdemir, H., Ünal, M., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö. ve Kutay S. (2017). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders kitabı 7*. Ankara: MEB Yayınları.
- Wangdu, K. (2020) Decoloniality, power and ideology in the social studies textbooks of Tibetan exile schools, *Journal of Curriculum Studies*, 52(2), 230-246.
- Yaman, A. (2019). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metin ve görsellerin teknoloji kullanımı açısından incelenmesi. *Eğitim ve Teknoloji*, 1(1), 1-29.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara, Seçkin yayıncılık.